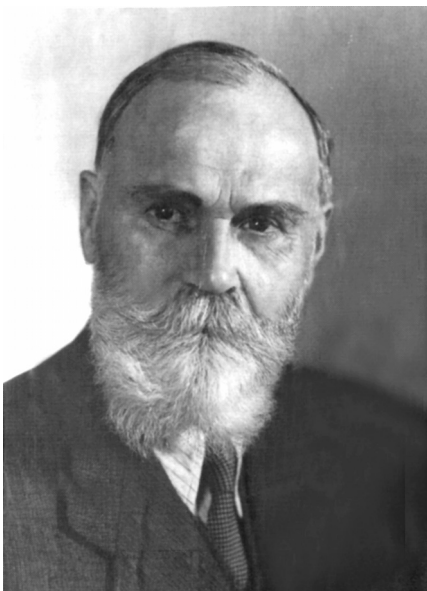

Ярослав Ісаєвич

ІНТЕЛІГЕНТ ВСУПЕРЕЧ ОБСТАВИНАМ. СПОГАД ПРО ПЕТРА МИКОЛАЙОВИЧА МАРКА

Від 1958 р. до 1966 р. я наймав куточок на Сербській вулиці у темній непривітній квартирі (будинок 6, кв. 4), що складалася з довгої кімнати, перегородженої шафою, і малесенької кухні. Мій господар, Петро Миколайович Марко, був людиною незвичайною в багатьох відношеннях. Попри свій сімдесятирічний вік і велику сиву бороду, виглядав молодо. Відвертий допитливий погляд, ввічливість, доброзичливість до людей

Петро Марко

і водночас почуття власної гідності. Не завагаюся сказати, що вважаю його найчеснішою і найсправедливішою людиною з тих, кого мені довелося близько знати, і ця виняткова чесність – “чесність для чесності”, без крихти самозакоханості і позерства найбільше мене захоплювала в ньому. Хоч мав лише початкову освіту, був справжнім інтелігентом, – не лише за колом знань та інтересів, але й за глибиною розуміння місця людини в житті він перевершував більшість відомих мені людей із званнями і титулами.

Шкодную, що, живучи разом стільки часу в одній кімнаті, не досить детально порозпитував його про подробиці життя, про те, під чий вплив формувалася його особовість, і про події, свідком яких був П. М. Тому можу розказати лише те, що запам’яталось з випадкових згадок у розмовах.

Народився Петро Марко 1890 р. в селянській родині у В’яляві близько Перемишля*. Батькам вдалося вивчити лише одного з синів – Михайла (був директором банку в Перемишлі, а з 1946 р. – нашим сусідом у Стрию; через нього я і дістав рекомендації на квартиру до П. М.). Хоч Петро не зміг здобути середньої освіти, напередодні світової війни працював у Львові канцеляристом в Українському товаристві взаємних обезпечень (“страхування”, як тепер кажуть) “Дністер”. З ним тоді там працював і письменник

* Це село було власністю українських перемишльських єпископів. У 1837–1877 рр. в ньому був парохом видавець перемишльських українських календарів і автор багатьох історичних та краєзнавчих розвідок о. Антін Добрянський (1810–1877), спогади якого зберігаються в історичному музеї. (П. М. скопіював їх, хоч і оцінював невисоко).

Михайло Яцків. Під час світової війни П. М. був у Перемишлі. Коли російські війська відступали, брали “в полон” не лише військових, але й чоловіків за віком придатних до військової служби. Так П. М. опинився у Ташкенті, спершу в таборах, пізніше “на вільному поселенні”. Розповідав, як його боліло, що австрійським громадянам інших національностей допомагали їхні земляки, що мешкали здавна в Середній Азії, – лише тамтешні “українці” не зацікавилися долею своїх братів з Галичини.

У 20-ті–30-ті роки П. М. жив у Перемишлі, мав там крамницю, де було всього потрохи – продукти, різні дрібниці для хатнього господарства. Дехто з українців тоді зайнявся торгівлею, бо шлях на державну службу був закритим для багатьох. У Перемишлі тоді діяло близько 50 “українських” крамниць, стільки само “польських”, набагато більше “жидівських”. Петра Миколайовича до глибини серця обурювали купці-українці, які, дбаючи лише про власні зиски, відмовлялися давати гроші на громадські чи освітні цілі. Але він, не знеохочуючись навіть грубіянськими інколи відповідями, ходив “від дверей до дверей”, організовуючи “Союз купців”, нераз буквально випрошуючи датки на “Рідну школу” та інші українські установи. Обурювали Петра Миколайовича каноніки з греко-католицької капітули, які винаймали приміщення при катедрі не “своїм людям”, а гандлярям, які на свята приносили отцям сміховинно малі подарунки – фаршировану рибу, “голови” цукру, родзинки, фіги тощо. Помилкою українських політиків вважав те, що вкладали гроші більше в купівлю будинків, які, мовляв, пропали, замість того, щоб інвестувати “в людей”.

Один раз я запитав його: “П. М.! Мене цікавить, на яку партію голосувала в довоєнній Польщі така людина, як Ви”. Повагавшись, він все ж відповів: “На УНДО. Бачив хибні undivіvcіv, надмірну угодовість, нерозуміння соціального питання. Але вважав, що ми не сміємо розпорошувати голосів, а жадна інша партія не мала шансів об’єднати довкола себе більшість”.

Зразковим громадянином П. М. вважав д-ра Теофіля Кормоша. Деякі українські ремісники і купці, спекулюючи на його патріотизмі, видурювали від нього гроші, але той не зневірювався. У всіх вчинках, за словами П. М., керувався інтересами громади, яку, навіть у дрібницях, намагався виховувати власним прикладом. Також і Петро Миколайович був таким.

Крамниця приносила достатній прибуток, щоб прожити самому з дружиною, не більше. Вдалося йому вибудувати хату поблизу Татарської гори, звідкіля видно було весь Перемишль. Після війни переїхало подружжя Марків до Львова, де спершу П. М. мав крамницю “зі шміром і фарбами” на Краківській, а від 1947 р. до смерті у серпні 1973 р. працював касиром (пізніше доглядачем) історичного музею. Маючи змогу вибрати набагато краще помешкання, П. М. взяв таке, яке не збуджувало б нічиєї заздрості і вважав, що саме завдяки цьому залишився у Львові, а не “поїхав до білих ведмедів”. На роботі майже всі його шанували і любили, хоч, напевне, далеко не всі розуміли глибину і багатогранність цієї людини. Велике враження робив Петро Миколайович на відвідувачів музею, принаймні найрозумніших. Кореспондент московського журналу “Турист” зі щирою повагою написав про свою розмову з ним, правда, як казав сам П. М., страшенно перекрутив те, що почув. Майя Андріївна Моміна, талановитий мовознавець-поліглот з Ленінграда, яка сама була винятково безкорисливою і щирою людиною, випадково розговорилась з П. М. під час відвідання музею, а після його смерті приїжджала на

могили на Янівському цвинтарі. На її думку, то був справжній приклад інтелігента, який не знайшов у житті застосування своїм силам. Не знаю, чи сам П. М. з цим погодився б. Він ніколи не скаржився на змарноване життя, а всюди, де доля його не закидала, поводився так, як вважав обов'язком порядної людини. Боліло його, що українська інтелігенція мало начитана, коли довідувався про якусь добру книжку, намагався її популяризувати серед знайомих.

“П'яніть себе, чим хочете п'яніть,
Тверезому на світі тяжко жить...”

Це був його улюблений вірш. Але мені здається, що П. М., умів тверезо оцінювати умови, умів і серед найнесприятливіших обставин не падати духом. Негідною людини він вважав філософію: “Не тратьте сили – спускайтеся на дно”. Навіть якщо здавалося, що перемагає “царство сатани” (часті його слова про тодішню добу), і тоді треба працювати, щоб хоч якось йому протидіяти.

П. М. любив казати, що дотримується засад “гігієни духа”. Здається мені, що цими словами прикривав і неначе виправдовував перед собою і співрозмовниками свій альтруїзм, душевну доброту. Хабарництво, підлабузництво було органічно чуже його натурі, і він свідомо прагнув оцінювати людей за їх вартістю, а не за ставленням до себе. Казав навіть, що не схвалює вчителів, які приймають від учнів квіти, – мовляв, і це привчає дітей до нечесних шляхів у житті. Свого сестринка, двох синів свого знайомого бухгалтера, які приходили в гості, намагався виховувати, ненав'язливо і тактовно розповідаючи їм про свої життєві погляди, даючи читати вартісні книжки.

П. М. був далеким від шовінізму, мав друзів між поляками, росіянами, євреями. З обуренням розказував про випадки несправедливості щодо всіх інших народів, але в той же час у нього було дуже розвинене почуття обов'язку перед рідним народом. Боліли його і великі, і малі кривди українців, дивувався тим, які їх не помічали.

Улюбленим твором П. М. стала “Київська старовина” Гліба Лазаревського, виготовлена іншим праведником – Федором Максименком, книжка-саморобка з вирізок першодруку в “Українській літературі” (журналі, який в роки війни видався в Уфі, потім у Москві, від імені Спілки письменників України). Він збирався навіть поставити із своїх скромних заощаджень пам'ятник на могилі автора на Личаківському цвинтарі.

П. М. цікавився мистецтвом, історією, політикою. Особливо любив говорити про Близький Схід, про те, що ключ ситуації в того, в чийх руках нафта. Мене, признатися, міжнародна політика менше цікавила. Погляди про роль нафти здавалися мені застарілими, але мушу визнати, що “нафтова криза” після війни на Близькому Сході в 1973 р. (якраз після смерті П. М.) показала, що він мав рацію, а не я.

Боюсь, що в читача може скластися враження, що я замовчую людські хиби чи слабості, що малюю ікону, а не портрет. Але, уявіть собі, що не можу знайти в цій людині істотних недоліків, хоч він був саме людиною, а не якимсь зібранням добродійностей. Склалося враження, що може не відразу був таким, яким став, виховав себе згідно з тими засадами “гігієни духа”, які вважав найраціональнішими і найсправедливішими. Але це тільки моє припущення.